

Sportuji, sportuješ, sportuje...

Předpony s- a z-; slova přejatá

Jak jsme na tom s pohybem?

Průzkum mezi 7 477 Čechy ukázal, že muži cvičí častěji než ženy.

Alespoň jednou týdně se věnuje sportu pětina Čechů. Češek je o něco méně. Nejčastěji zvolili dotazovaní cyklistiku nebo plavání. Ženy sportují především proto, aby zhubly, zkrásněly a pravidelně se scházely s přítelkyněmi. Kila navíc totiž ztěžují život. A lidé si pak stěžují na zdraví.

Pro děti a mládež je sport dobrou příležitostí skamarádit se.

Smutné číslo je skoro polovina lidí, kteří se sportu nikdy nebo téměř nikdy nevěnovali. Nanejvýš u televize (bohužel s čokoládou, slanými brambůrky apod.).

Nejčastější příčinou, proč se nyní lidé nepohybují, bývá internet. Většina dospělých u něj stráví až sedm hodin týdně.

(podle deníku Metro)

Připravte si tabulku pro průzkum pohybových aktivit ve vašem okolí (např. kterým sportům se lidé věnují, jak často, kde nejčastěji sportují, proč sportují). Výsledky sdělte ostatním ve třídě a navzájem je porovnejte.

1 Vypiš z úvodního textu klíčová slova.

2 Kterým pohybovým aktivitám se věnuješ ty nebo někdo z tvých blízkých? Popiš tuto činnost.

3 Která písmena neodpovídají vysloveným hláskám? Vysvětli a znázorni slabičnou a hláskovou stavbu uvedených slov.

častěji, u něj, věnuje se, dospělý, především, stěžují si, děti, mládež, většina, hodin

Uveď další slova, jejichž vyslovená a psaná podoba se liší.

4 Urči slovotvorný základ a slovotvorný prostředek.

pětina, zvolit, přítelkyně, skamarádit se, plavec, nevěnovat se, < průzkum, týdně

Urči kořeny slov a k některým uveď slova příbuzná.

5 Doplníš skupiny **mě**, nebo **mně** a vyber správné slovo .

Počasí bylo **pro**__**n**livé – **pro**__**n**né. Sledovali jsme **zate**__**n**í – **zat**__**n**í Měsíce. Za práci nás čekala velká **od**__**n**a – **vý**__**n**a. Pavel se choval **skro**__ – **kro**__. **Prů**__**r** – **po**__**r** kruhu je větší než jeho **polo**__**r** – **teplo**__**r**. Cizinec vypadal **taje**__ – **te**__. **Po**__**n**ka – **do**__**n**ka kvete modře. Tatínek šel na odpolední **s**__**nu** – **z**__**nu**. **Ta**__**j**ší – **te**__**j**ší obyvatelé se rozhodli vybudovat nový most.

6 Uveď slova odvozená příponou **-ný, -ní**. Vzor: *okno – okenní*.

voda, hlubina, jaro, jeskyně, imunita, jméno, stavba, železnice, bylina, jas, vlastivěda

Napiš některá z uvedených slov ve slovních spojeních.

- Vypiš z úvodního textu slova začínající písmeny **s** a **z**. Rozděl je do tří skupin: 1. **s** nebo **z** je součástí kořene, 2. **s** je předpona, 3. **z** je předpona.
- Jaký společný význam mají následující slova s předponou **s**?
scházet se, skamarádit se, sbírat, shromáždění
- Jaký společný význam mají následující slova s předponou **z**?
zhubnout, zkrásnět, zničit, zčervenat

Psaní předpon **s-** a **z-** ve slovech se většinou řídí **významem** slova.

Předponu s- píšeme ve slovech s významem:

- a) (spojovat) **dohromady**, např. *spřátelit se, slepit, sběr*,
- b) (pohyb) **shora dolů** nebo **z povrchu pryč**, např. *spadnout, smazat, seskok*.

Psaní některých slov si musíme **památovat**, např. *strávit (strava), skončit, sdělit, spotřebovat, shořet, shnít, stěžovat si, schválit, spáchat*.

7 Doplníš předponu **s-** a rozhodni, zda si pravopis musíš památovat, nebo ho dokážeš zdůvodnit. Napiš infinitivy doplněných sloves.

Jolana a Klaudie se brzy __kamarádily. Zlomenina Matějovi špatně __rostla. Byla všechna __padlá jablka __hnilá? __těrače už nestačily __tírat. V ohništi __hořelo téměř všechno. Barvy na výkresu se mi __míchaly. Na koupališti instalovali novou __kluzavku. Děti __hrabaly listí na hromady. Kdy servírky __klidí nádobí? Už jste s tou prací __končil? Hosté se už __cházel.

Předponu z- píšeme ve slovech s významem:

změny stavu, např. *zhubnout, zkrásnět, zčervenat*.

V některých případech **si** psaní musíme **pamatovat**, např. *zpívat (zpěv), ztratit, zcuchat, zklamat, zkoušet (zkouška), způsob, zpověď*.

Toto pravidlo se týká nejen sloves, ale všech slov s těmito slovesy příbuzných (např. *zpívat, zpěv, zpěvák*).

- 8** Doplň předponu **z-**. Ve kterých případech mají slova význam změny stavu? Napiš infinitivy doplněných sloves.

Nemocný se __potil. Co Marcela __kouší __pívat? Máme už jen __tvrdlý chléb, také se nám __kazil tvaroh. Jakým __působem vypočítáme tento příklad? Syn svým chováním __klamal oba rodiče. Celá třída rázem __tichla. Zámek během 19. století __pustl. Nůž se používáním __tupil. Král častým vedením válek __chudl.

- 9** Doplň slova s předponami **s-**, nebo **z-**.

Tužka __padla na zem. Ze sousedova bytu je slyšet zvuk __biječky. __mažte prosím tabuli. Náš pes se včera __tratil, ale dnes sám přiběhl. Kéž by nějaký skladatel __hudebnil moji báseň! Na parkovišti se __razil automobil s motocyklem. Limonáda na sluníčku __teplala. Silný vichr __hodil tašku ze střechy. Herečka výtečně __tvárnila ježibabu. Za bouře __troskotal kupecký koráb. __nesl by jí modré z nebe.

- 10** Napiš přes fólii do mřížky slova s předponami **s-**, nebo **z-** patřící do vět. Tajenku doplň do věty pod mřížkou.

Honza si na cestu

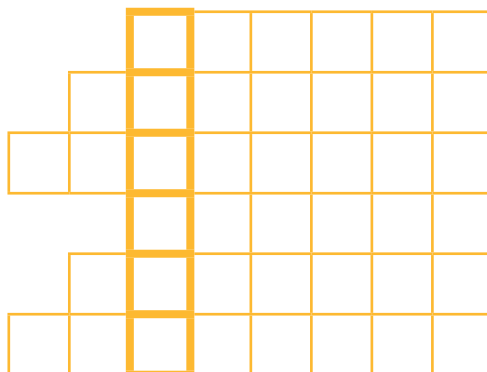
Oba potůčky

Stříbrné prstýnky po čase

Pan učitel nás

Náramek

Markéta

ranec.

do údolí.

.

z matematiky.

z ruky.

kružnici z tabule.

Cesta určená pro cyklisty se nazývá cyklo_____.

Kde je ve vašem okolí cyklostezka? Kam je možné po ní dojet?

- Čím (kromě předpony a zájmena) se liší slovesa **stěžovat si** a **ztěžovat**? (Mohli jste je objevit v jednom předchozím textu.)

Předponou **s-** a **z-** někdy rozlišujeme význam slov, např.:

stěžovat si (podávat stížnost)

správa (řízení, např. majetku, domu)

svolat (přivolat, seztat dohromady)

shlédnout (z výšky, shora)

sužovat (trýznit, mučit bolestí, hladem)

ztěžovat (dělat těžším, komplikovat)

zpráva (informace, např. ze sportu)

zvolat (zavolat, např. „Au!“)

zhlédnout (uvidět, např. film)

zužovat (zmenšit šířku, např. chodníku)

Utvořte ke každé takové dvojici slov věty.

11 Která slova doplňuje?

Děda si _____ na nedostatek spánku. _____ tady kalhoty? Naši příbuzní _____ nový film Jana Svěráka. Na začátku vyučování nás paní učitelka _____ před tabulí. Viděli jste včera _____ o počasí? Lekl se a _____: „Nepřibližujte se!“ _____ jsme z rozhledny na zbytky starého hradu. Stařenku _____ bolesti zad. Trvalé deště _____ práce při opravě přehrady. Náš dům je ve _____ velké firmy.

Režisér Jan Svěrák

12 Doplň předponu **s-**, nebo **z-**. Slovesa napiš v uvedených tvarech.

__hrbit se – 2. os., č. j., zp. oznam., čas min.

__bíhat se – 3. os., č. mn., zp. oznam., čas přít.

__jednodušit – 2. os., č. mn., zp. rozkaz.

__krátit – 1. os., č. j., zp. oznam., čas bud.

__chladnout – 3. os., č. j., zp. oznam., čas bud.

__cvrknout se – 3. os., č. j., zp. podmiň.

__působit – 1. os., č. mn., zp. podmiň.

__hromáždit se – 2. os., č. mn., zp. podmiň.

Z × *it*

S **it se**

Užij některé zapsané tvary ve větách.

Vuvuzela

Tohle slovo ani věc jsme před mistrovstvím světa ve fotbale v roce 2010 neznali. Několik televizních přenosů z Jihoafrické republiky to však změnilo.

Její zvuk doslova prořízne vzduch. Bučí se na ni a troubí, její pomocí se dělá neuvěřitelný rámus.

Vuvuzela je rovná nebo mírně zahnutá trubka. Bývá 60 až 100 centimetrů dlouhá, váží okolo 100 gramů. Materiálem k její výrobě je plast. Tisíce těchto nástrojů se na fotbalovém stadionu spojí do tónu, který připomíná včelí roj.

Na mexických stadionech používají vuvuzely diváci už čtyři desítky let. Jihoafričtí fanoušci se bez ní již téměř neobejdou. Hygienici ovšem upozorňují, že trubky mohou šířit chřipkové onemocnění. Horší je, že jejich výrazný zvuk také může způsobit stres nebo vážně poškodit sluch.

(podle Víkendu, přílohy MF Dnes)

13 Skupinová práce.

- Sehraje scénku, v níž bude mít hlavní roli právě vuvuzela. Kvůli ní vznikne nějaký konflikt, ale vy jej dokážete zvládnout a omluvit se.
- Sehraje scénku s konfliktem mezi dospělým a dítětem, které sedí dlouho např. u počítače, televize. Dospělý chce, aby se dítě více pohybovalo, sportovalo.

Jak, popř. čím se fandí na českých fotbalových stadionech? Máte-li zkušenost, vypravujte.

14 Která ze slov obsahují předponu? Dokaž a zdůvodni pravopis tam, kde je to možné.

slovo, svět, znát, změnit, zvuk, spojit, způsobit, sluch, ztráta, zkrhlý, sbor

15 Urči skladební dvojice.

Zvuk vuvuzely doslova prořízne vzduch.

Televizní přenosy z Jihoafrické republiky situaci změnily.

❏ Lékaři varují náruživé fotbalové fanoušky před následky používání vuvuzely.

Urči základy vět.

16 Vyhledej v textu nahoře souvětí a napiš jejich vzorce. Podle jednoho ze vzorců utvoř souvětí na téma *Povzbuzování při sportu*.

➤ V učebnicích někdy nacházíte upozornění na slova přejatá. Která slova přejatá najdeš např. v textu *Vuvuzela*?

➤ Pokus se vysvětlit význam slov. Dokážeš uvést k některým slovům synonyma?

mistrovství, televize, centimetr, materiál, stadion, tradiční,
✚ hygienik, stres

Ve *Slovníku spisovné češtiny* nebo ve *Slovníku cizích slov* najdete nejen význam, ale i původ slov (ze kterého jazyka se do češtiny dostala). Více podrobností o původu slov naleznete v **etymologickém** slovníku.

Slova přejatá se do češtiny dostávají z jiných jazyků tzv. přejímáním. Od slov českých se často odlišují pravopisem (např. *kilometr*, *puzzle*), ale i tvary – např. některá podstatná jména se neskloňují (např. *filé*).

Mnohá slova, která dnes vnímáme jako česká, byla původně do češtiny také přejata, např. *škola* (z latiny).

17 Diskutujte o tom, které výhody a nevýhody přináší užívání přejatých slov.

Pokuste se vysledovat, odkud pocházejí některá z těchto slov.

fotbal, špagety, pardon, pirožky, ortoped, madam,
top modelka, senior, pyžamo, trénink, finále

Uveďte slova přejatá, s nimiž se setkáváte při svých koníčcích. Pokud ostatní neznají jejich význam, vysvětlíte je.

18 Vyhledej synonyma k následujícím slovům přejatým.

text

melodie

historie

matematika

legitimace

bicykl

diskuse

titul

dějiny

kolo

počty

debata

nápěv

nadpis

článek

průkaz

dialog

absence

iluzionista

gól

fotbal

varianta

instrukce

leukoplast

rozhovor

návod

branka

kopaná

nepřítomnost

náplast

obměna

kouzelník

Vyber si tři dvojice slov a řekni, kdy užiješ slovo přejaté a kdy jeho české synonymum.

Vyhledej slova skloňující se podle vzoru *stavení*, *růže* a *předseda*.

Vypiš slova začínající písmenem **d** a seřaď je podle abecedy.

Které slovo má největší počet slabik?

Ke kterým z přejatých slov znáš příbuzné sloveso?

- 19** Někteří lidé některá přejatá slova pletou. Oprav, co chybného jsme zaslechli. Pomůže ti **Slovník spisovné češtiny** nebo **Slovník cizích slov**.

Přivezli vodu v polystyrenových láhvích. Mytologové upozornili na velký výskyt jedovatých hub. Jejich Mareček, to je ale pěkný numeron. Snad všude ve světě se dějí klaustrofobické události. Povedlo se ti, Jakube, restaurovat ten počítač? Z letiště oznámili nebezpečí tenoristického útoku. Představitelka hlavní role je velmi ataraktivní. Některé baterie jsou našemu zdraví prospěšné. Tyčinka obsahuje také celerárie.

- Předved'te ve dvojicích rozhovory s využitím vybraných vět: jeden vysvětluje druhému jeho omyl.
- Vyhledej podstatná jména označující osoby (obecná i vlastní) a urči jejich pád, číslo, rod a vzor.

- 20** Vyhledej ve cvičení chyby, odůvodni pravopis a chyby oprav. Všechna přídavná jména jsou zapsána bezchybně.

Dvojčata dostala k narozeninám poukas na horolezeckou stěnu.
Naučí se základům lezení, **manipulace** z lanem a jištění.
Sourozenci si musely předem **rezervovat termýn** návštěvi.
Lezecké stěny se nachází v krytém **areálu**, proto na počasí ne záleží.
Malí horolesci se už nemohly dočkat. Potřebné vibavení jim **instruktoři** zapůjčily na místě. Dvojčata se nejprve roscvičila a...

- Uveď synonyma ke slovům **manipulace, rezervovat, termín, areál, instruktoři**.
- < Pokus se příběh dokončit.

- 21** Pracuj ústně podle vzoru. *Vzor: vzpěrač z Berouna – berounský vzpěrač, berounští vzpěrači*

cestovatel z Afriky, lékař z Francie, přítel ze Slovenska, vědec z Ruska, umělec z Anglie, host z Belgie, sportovec z Česka, horal z Krkonoš, herec z Olomouce, delegát z Kroměříže, učitel z Aše, perníkář z Pardubic, tanečník z Brandýsa

- Vyber si tři slova v jednotném čísle různých rodů a urči jejich vzor.
- Říkej obdobná spojení s názvy z vašeho okolí.

22 Rozděl text do odstavců. Přijdeš na více možností? Vypracuj jeho osnovu.

Kaktus je suchomilná rostlina původem z amerického kontinentu. Je symbolem Mexika. Podle starých kronik se k této rostlině vztahuje mnoho legend a historek. Do Evropy se kaktusy dostávaly až téměř před dvěma sty lety. Tehdy mnozí botanikové cestovali do tropických oblastí a přiváželi exotické rostliny. Takové rostliny byly zpočátku považovány za kuriozitu. Později je pěstitelé už i množili, zkoušeli to semeny i vegetativně řízkováním. Koncem 19. století již existovalo v Čechách několik zahradnictví specializovaných právě na kaktusy. V současnosti se u nás pěstování kaktusů věnuje mnoho lidí různých generací.

(podle Simony Binkové, Josefa Opatrného, Jana Říhy a Rudolfa Šubíka)

Pěstuje někdo z vás nebo někdo z vašich blízkých kaktusy? Vypravujte.

- Vymysli pro text vhodný název.
- Uveď synonyma ke slovům **kontinent**, **symbol**, **existovat**, **specializovaný**.
- Vysvětli význam slov **botanik**, **legenda**, **exotický**, **kuriozita**, **zahradnictví**, **věnovat se**, **generace**. Která z nich jsou přejatá? Svou odpověď si ověř v SSČ.
- Vypiš z textu klíčová slova.
- Vyhledej v textu souvětí. Urči skladební dvojice v jejich prvních větách.

23 Doplň **i**, **y** do slovesných tvarů. Základní skladební dvojice запиš jako základy vět – pokud je to potřeba, přidej další vhodná slova.

kelímky se povaloval__, mladíci pískal__, talíře letěl__, plavci přicházel__, lékaři upozorňoval__, trávníky zmokl__, šatnářky vybíral__, trenéři se domlouval__, roztleskávačky poskakoval__, schody klouzal__, vstupenky upadl__, lavice tlačil__, góly padal__, míčky se rozkutálel__, dresy se srazil__, sítě se zapletl__, hráči se rozklepal__, diváci skandoval__ hesla

24 Diktát.

Lidé rádi poznávají různá místa naší planety. Dobrodruzi objednou zeměkouli na kole nebo koloběžce. Život v dalekých zemích přibližují cestopisy a filmy. Zpěvák Jakub Vágner je díky svému koníčku slavný po celé Evropě. Víte, co ho také baví?